

Resumu istòricu *

Riassunto storico (IT) Historical summary (EN)

Sa Sardigna pisana, genovesa e giuigale fiat famada pro sa richesa de sas minas de prumu e de prata. Fiat mentovada pro sa lana, sas peddes, su bestiàmene, sos ortos, sa frùtora. Esportaiat late, casu, binu, sale e... trigu.

In su 1323 fiat inghitzada sa conquista aragonesa de s'isula. A pustis de sete meses de assitiu sos catalanos de Re Giagu I de Aragona aiant assemidadu a Biddu de Crèsia. Sos Pisanos l'ant bintos in Santa Igia (oe Santa Gilla-Casteddu). A sa tzitate de S'Alighera l'aiant custringidu a si rëndere in su 1354. Sa Sardigna l'aiant partzida in medas fèudos piticos. Su Giuigadu de Arborea isceti aiat chistidu s'indipendèntzia sua e aiat proadu a poderare.

In sa metade de su Treghentos rebellias e gheiras treulaiant sos sartos de Sardigna. Sa

bida rùstica in sas biddas piticas fiat difizile pro neghe de carestias, sicagna e furas. Sas terras agrestadas. Sas bèstias fiant a passiu.

In su 1347 su giùighe Marianu IV, su babbu de Lionora de Arborea, pro regulamentare e megiorare sa produtzione agricula, aiat promulgadu su "Còdighe rurale" o agràriu. Fiat devènnidu un'òbligu a acresurare bingias, ortos e frutales e sas autoridades de su logu (majores de villa) eleghiant, in cada biddu, sas guàrdias giuradas pro compidare su sartu e averguare su respetu de sas ordinàntzias. Su servitziu ativu de averguadura (o runda) preveniat sas furas e allindaiat sos dannos a sas colturas. Su traballu fatu dae sas guàrdias de sartu fiat de importu mannu. Unu modellu e un'ischema chi at a ispirare su barratzelladu, chi naschet "a manera ufiziale" a s'acabbu de su Chimbighentos.

Cun s'atu costitutivu de su 25 de làmpadas de su 1597, sa tzitate règia de Tàtari aiat intregadu, pro un'annu, a s'èighi barratzellos e a duos capitanos, s'incàrrigu de bardiare e tutelare sa propiedade, cuntrastare sos furones e sos dannos cajonados dae sas bèstias chi paschiant iscapas.

In su 1609 sos Consigios generales de Salighera aiant eletu oto barranchelos pro prevènnere sas furas, tènnere sos malincrinidos e aiant sa litzèntzia de tenturare ("facultat de tenturar") caddos, boes e burricos cassados in sas bingias ... francu sos giuos (bous de la jua) chi pagant isceti su dannu fatu. A inghitzu de su de XVII sèculu, in medas biddas e tzitades sardas, a bellu a bellu, si cumintzant a isparghinare in totue sas cumpangias chi prus che totu depent amparare sos campos de sa biddu, sas siendas agrìculas, sas coltivatziones e sas bèstias cun s'òbligu de pagare su dannu fatu dae furones e malincrinidos o dae su fogu o bestias paschende iscapas.

In su 1799, in època sabàuda, sos barratzellos retzent unu primu regulamentu e su barratzelladu cumbinat cun su corpus de sos Militzianos. Su servitziu fiat obligatòriu. In su 1853, suta su rennu de Vitòriu Manuelle II re de Sardigna, sas cumpangias barratzellares benint torradas a organizare o torradas a fundare segundu sos printzìpios de sa lege 1533 chi aiat istabilidu s'arruolamentu voluntàriu. A s'acabbu de s'Otighentos (1898) su barratzelladu fiat istadu annoadu e assentadu a manera funguda cun Decretu Règiu n. 403 ... pro arribare, belle a pustis de unu sèculu, a s'aprovatzione de sa Lege Regionale n. 25 de su 15 de argiolas 1988. Norma galu in vigèntzia chi at disciplinadu sas modalidade de costituzione, ismanniadu funtziones e cumpetèntzias de sas Cumpangias barratzellares. In resone de custa peculiaridade, originalidade e "campadura" longa, custa istituzione arcàica rapresentat galu a dies de oe una faina ùnica de interesse istòricu, culturale e giuridicu mannu.

In s'interi de sos ùrtimos 150 annos medas autores, istòricos e giuristas si sunt interessados a sa nàschida de sos barratzellos¹. Onni borta chi si leghet un'òpera chi pertocat su barratzelladu si iscoberit carchi cosa de nou! Unu topònimu in sardu, unu fatu istòricu, una manera de bivere chi pertocat su connotu de su pastoriu o sa massaria ... o una testimonia direta² podent allùghere s'interesse nostru e resurtare de importu mannu pro s'istudiente, pro chie cheret ischire de prus e pro sos barratzellos matessi chi sunt semper de prus impinnados a iscobèrrere s'istòria issoro passada e identitària.

E comente anni òpera subra de sa Sardigna e de sa tziviltade de sos sardos, s'istòria antiga de custa istituzione, chi at marcadu sa vida traditzionale de sos antepassados nostros e sa sotziedade isulana, podet abèrrere àidos noos de connoschèntzia e de meledu.

(*) Traduzione de Maria Antonietta Piga

¹ Si torrèt gràtzias de coro a su prof. Piero Sanna de s'Universidade de sos istùdios de T àtari pro sa collaboratzione e sos cussigios pretziòsos dados in s'interi de s'istèrrida de custu traballu de sintesi istoriogràfica curadu de Piero Tatti.

² Testimonia reghente collida in Gadone dae unu ex barratzellu e publicada in Sardegna Digital Library a s'indiriztu <http://www.sardegna.digitallibrary.it/index.php?v=9&s=17&xsl=2435&ric=2&c1=ex+barracello&c=4459&ti=>